

Narkologinių ligonių įskaitos probleminiai aspektai

**„Priklausomybių sveikatos priežiūros aktualijos“
2007 m. gruodžio 13 d.**

Rokas Uscila

Narkologinių ligonių įskaitos probleminiai aspektai

Problema. Teisės aktai^[1] nepateikia narkologinių ligonių įskaitos (NLĮ) sampratos, tikslų. Neaišku, kokia šios įskaitos paskirtis, kokių institucijų informacinius poreikius ji tenkina.

Problema. NLĮ administratoriai – savivaldybių psichikos sveikatos centrai ar priklausomybės ligų centrai, atitinkamai ir informacijos vartotojai (subjektai) disponuoja tik daline informacija.

Problema. Už asmens siekį gydytis nuo priklausomybės, t.y. už socialiai pozityvų elgesį, jam taikoma viena iš valstybinės prievartos formų, asmens teisių ir laisvių apribojimas.

Problema. Formaliai pakanka vieno “kreipimosi” į atitinkamą sveikatos priežiūros įstaigą, kad būtum įtrauktas į NLĮ. Teisines pasekmes sužinai post – factum.

Problema. NLĮ pažeidžia priklausomų asmenų teisę į informacijos apie jų sveikatos būklę konfidencialumą.

[1] Narkologinių ligonių įskaitą reglamentuoja: Narkologinės priežiūros įstatymas (toliau – NPI) bei Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 1998 09 25 d. įsakymas Nr. 544 “Dėl Narkologinės priežiūros įstatymo poįstatyminių teisės aktų tvirtinimo”.

NLI administratoriai – savivaldybių psichikos sveikatos centrai ar priklausomybės ligų centrai, atitinkamai ir informacijos vartotojai (subjektai) disponuoja tik daline informacija (1)

- Asmuo, turintis priklausomybę nuo narkotikų bei besigydantis viename Lietuvos mieste (apskritis centre), įrašomas į lokalų NLI registrą, tačiau kitame mieste jis – asmuo, kuris oficialiai priklausomybe neserga. Atskirų įstaigų NLI duomenų bazės tarpusavyje nėra susijusios.
- Dėl asmens, turinčio priklausomybę nuo narkotikų, teisėsaugos (daugeliu atvejų ir kitos valstybinės institucijos) institucijų užklausimai NLI daromi pagal jo deklaruotą vietą, kur jis gali būti neįtrauktas į NLI registrą. Užklausimai NLI neatliekami pagal jo dabartinę gyvenamąją vietą, nors šiuo atveju gali būti įtrauktas į NLI. Asmeniui nedeklaruojant gyv. vietos, užklauskimas atliekamas pagal jo dabartinę “buvimo” vietą.
- Asmenys, turintys priklausomybę nuo narkotikų bei žinantys kreipimosi į NLI teises pasekmes, nesikreipia į valstybines sveikatos priežiūros įstaigas;
- Asmenims, turintiems priklausomybę nuo narkotikų, gali būti taikomas anoniminis gydymas (mokama paslauga) valstybinėse sveikatos priežiūros įstaigose, tad jis nepatenka į NLI;

NLI administratoriai – savivaldybių psichikos sveikatos centrai ar priklausomybės ligų centrai, atitinkamai ir informacijos vartotojai (subjektai) disponuoja tik daline informacija (2)

- Asmenys, turintys priklausomybę nuo narkotikų, gali pasirinkti privačios sveikatos priežiūros įstaigos ir reabilitacijos centrų paslaugas, o šios įstaigos duomenų NLI neteikia, nors teisinės prielaidos tam sukurtos. Tačiau jiems paciento konfidencialumas svarbiau;
- Asmenys, turintys priklausomybę nuo narkotikų, net labai sunkūs ligoniai su priklausomybės komplikacijomis, patekę į ligoninių reanimacijos skyrius, į NLI nepatenka;
- Kita. Asmenys, esantys NLI 3-5 metus, gali būti mirę, mat NLI nesusietas su kitais registrais. Asmuo, sergantis priklausomybę gali gydytis užsienyje ir kt.

NLI – tai tik epizodinio pobūdžio informacija, kuria negali būti paremti vieši – teisiniai sprendimai dėl asmens teisių ribojimo (1)

- Remiantis NLI duomenimis iškreipiami narkologinių pacientų statistiniai duomenys (mastai, populiacija), t.y. dabar egzistuojanti informacijos rinkimo tvarka kuria latentinę situaciją, kuri neparodo tikrųjų problemos mastų. Galimi kiti statistinių duomenų surinkimo būdai;
- Dabartinė NLI neužtikrina objektyvių duomenų, informacijos apie pavienių asmenų priklausomybę nuo narkotikų, tad jais vadovaujantis negali būti priimami sprendimai dėl asmens teisių į padidinto pavojaus šaltinių disponavimą (naudojimą), teisių dirbti darbą, kuriam keliami specialūs reikalavimai;
- Sukelia didelių papildomų ekonominių sąnaudų;
- Suponuoja nuomonę, kad kiekvienas šalies pilietis yra potencialiai priklausomas nuo alkoholio ar narkotikų;

NLI – tai tik epizodinio pobūdžio informacija, kuria negali būti paremti vieši – teisiniai sprendimai dėl asmens teisių ribojimo (2)

- Asmenims, sergantiems priklausomybe nuo narkotikų, sudaromos kliūtys, dėl kurių pastarieji vengia kreiptis į valstybines sveikatos priežiūros įstaigas. Stigmatizacijos baimė, nepagrįstas tęstinis teisių apribojimas, asmens profesinės karjeros ribojimas ir kt.
- NLI sukuria prielaidas nelygiateisiškumui, kuris gali pasireikšti tarp ES narių, kitų šalių piliečių darbo rinkos sektoriuje, asmenys atvykę gyventi ar dirbti Lietuvoje turi privalumus prieš piliečius. Nėra informacijos – nėra apribojimų. NLI post – sovietinio valstybių bloko atributas.
- Dabartinis NLI duomenų panaudojimas baudžiamojoje justicijoje pažeidžia esminius baudžiamojo proceso principus, pvz., išsamumas, objektyvumas, nešališkumas ir kt. Daugelyje atvejų ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo metu už pagrindą imami NLI duomenys, kuriais negali būti grindžiamos faktinės bylos aplinkybės bei skiriama bausmė.

Įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai numato galimybę pasinaudoti NLI duomenimis, tačiau egzistuoja abstraktūs, bendri teisiniai pagrindai. Nėra imperatyvių teisės normų, nurodančių konkrečius atvejus, šaltinius ar pozicijas, kada ir ką privalo užklausti ikiteisminio tyrimo institucijos, teismai.

Narkologinės įskaitos ir vaikų teisių apsaugos nesuderinamumas

	Užregistruotų vaikų, piktnaudžiaujančiųjų narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis, skaičius		Vaikų, įrašytų į narkologinę įskaitą dėl narkomanijos, toksikomanijos, skaičius	
	2005	2006	2005	2006
Viso užregistruotų	44	21	21	12
100 000 vaikų	6,1	3,0	2,9	1,7

Narkologinė įkaita – tai institucinės sistemos elementas, parankus teisėsaugai, mat veikia pagal vieningus represinio pobūdžio principus, t. y. vieningoje sistemoje, kuri tik formaliai priskiriama prie paslaugų sektoriaus.

Potencialių narkologinių įskaitų „klientų“ skaičius

Narkotikų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos moksleivių (proc.)	Iš viso	Mergaitės	Berniukai
ESPAD 2003	15,6	10,5	20,7
ESPAD 1999	15,5	9,6	21

Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius	Šeimos, iš viso		Vaikai, iš viso	
	2005	2006	2005	2006
Iš viso	16361	13496	36535	31351
Dėl tėvų girtavimo, psichotropinių medžiagų vartojimo	9943	8276	23008	18941

Rekomendacijos ir siūlymai

- Dabar veikiantis NLI modelis neefektyvus, teisiniu požiūriu kelia pagrįstų abejonių, neužtikrina prielaidų kuriant visuomenės saugumą.
- Siūloma kurti informacinę sistemą, kurioje renkama kiek įmanoma tikslesnė informacija apie priklausomybėmis sergančius asmenis. Duomenų bazės prioritetinga paskirtis - asmens sveikatos priežiūra.
Minėta sistema išskirtiniais atvejais leistų priėjimą prie duomenų ir kitoms valstybinėms institucijoms. Kartu nurodant aiškius teisinius pagrindus (sąlygas), informacijos gavimo procedūrą, jos kontrolę nepažeidžiant paciento teisės į konfidencialumą
- Teisėsaugos institucijos turėtų naudotis savomis duomenų bazėmis (įskaitomis, nacionalinėmis, tarptautinėmis (pvz., Šengeno informacinė sistema, SIRENE), duomenų bazėmis) baudžiamosios justicijos sferoje.
- Sprendžiant dėl vairuotojų teisių išdavimo siūloma daugiau vadovautis šeimos gydytojo išvadamis bei diegti Europos Komisijos siūlomą vairuotojo garbės deklaraciją, o ginklų išdavimo klausimu įvertinti policijos turimą informaciją apie asmenį.